

УДК 098(474.5-25)+930 “1575/1600”

ПРОВЕНІЄНЦІЇ ВІЛЕНСЬКИХ ВИДАНЬ ЄВАНГЕЛІЯ 1575 ТА 1600 РОКІВ З ФОНДІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМ. В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО ІСТОРИКО-КНИГОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Наталія БОНДАР

*Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського,
вул. Володимирська, 62, м. Київ, 01033, Україна, тел. (044) 288-13-85,
ел. пошта: bondarnat@ukr.net*

Публікацію присвячено аналізу вкладних і власницьких записів, виявлених на примірниках віленських Євангелій 1575 та 1600 років видання збірки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Такі записи містять не лише інформацію про долю книжки, її місцезнаходження та власників, а й нерідко є непересічними джерелами цінних історичних, біографічних, топографічних, побутових та інших відомостей.

Ключові слова: стародруки, кириличні видання, видання Євангелія, власницькі записи, провенієнції, книгознавчі дослідження.

Більшість кирилических стародруків містять у собі давні вкладні та власницькі записи. Особливо це стосується літургійних видань, які зберігали у храмах та використовували під час богослужінь. Найбагатшими на записи, звичайно, є на престольні Євангелія. Більшість із них зберігали у храмах, для них виготовляли коштовні оправи здебільшого зі шкіри або оксамиту із металевими прикрасами, іноді суцільнометалеві.

Велика кількість вкладних записів відчитується також на примірниках Апостолів, Тріодей, Службеників, Требників. Як правило, вкладні записи мали свою певну структуру з обов'язковими елементами наповнення, розташованими у певній послідовності.

Найцікавішою є інформація про вкладників із зазначенням їхніх імен, назви храму та населеного пункту, дати вкладу, іноді ціни книжки та суворого застереження проти можливих крадіїв. Нерідко зазначали імена світських та духовних владик – польських королів, московських царів, митрополитів, єпископів, іноді також власників маєтностей, яким належав зазначений населений пункт.

Такі записи часто не лише стають унікальним джерелом відомостей про долю конкретного примірника, а й можуть містити невідомі до того історичні факти, біографічні відомості про певних осіб, цікаві побутові реалії тощо.

Науково вартісну інформацію стосовно побутування стародруків міг би дати аналіз усіх провенієнцій великого масиву примірників одного і того ж видання (кілька десятків або й сотень примірників), а також близьких за часом написання та територіальною приналежністю власницьких записів, що містяться на примірниках різних видань.

Предметом нашого аналізу стали власницькі та вкладні записи віленських Євангелій друкарні Мамоничів збірки Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського (далі – НБУВ). Досліджувалося 20 примірників Євангелій – вісім примірників видання 1575 р. П. Мстиславця та по шість примірників двох видань 1600 р., які серед книгознавців для розрізнення отримали назви Євангелій із сигнатурами та без сигнатур. Коротко зупинимося на найцікавіших ранніх вкладних і власницьких записах, виконаних, що цікаво, в українських землях.

Серед примірників Євангелія 1575 р. з точки зору провенієнції особливо цікавий фоліант із шифром Кир. 770 із раннім вкладним записом шляхтичів Іваницьких від 6 травня 1579 р. Запис великий, складається з чотирьох частин, розміщених на початкових аркушах кожного з Євангелій. Він свідчить, що “повеление(м) раба божия Ла(в)рина Богушевича пана // Ивани(ц)кого и ма(л)жо(н)ки его п[а]ни(и) // Матрены Семеновны” Євангеліє разом з іншими коштовними речами, серед яких “сосуди сребрѣные, келе(х) сребрѣны(и), // дискось и ло(ж)ку сре(б)рѣные, // крест во(з)двига(л)ныи древяны(и) рыгы(и) сребро(м) // отправыны(и) по(з)лотисты(и)”, дзвони та літургійні книги було вкладено у церкву Благовіщення Пресвятої Богородиці у с. Іваничах¹.

Йдеться про резиденцію роду Богушевичів-Іваницьких, – від якої й утворилося їхнє родове прізвище – село Іваничі*. У третій частині дарчого запису Іваницьких перераховано й інші богослужбові книги, подаровані ними Благовіщенській церкві разом із Євангелієм 1575 р. – “Ева(н)гелие учите(л)ное, // Апо(с)толь тетро друку лвовьско-го, Пса(л)ты(р) друкованую, // Охта(и) пе(р)вогласникъ, Охта(и) той пятогланникъ, // Мине(и) дванадцать на двана(д)цати мѣсяцев, // Трео(д) постная, Трео(д) цве(т)ная, Уста(в) ерусали(м)ски(и), // книжка малая Требникъ зъ светъцами”. Згаданий в записі Апостол – безперечно, львівський Апостол 1574 р. друку Івана Федорова. Згідно з відомостями, наведеними Я. Д. Ісаєвичем, зараз він зберігається в бібліотеці Московського університету². Євангеліє учительне – очевидно, заблудівське видання 1569 р., Псалтир – заблудівського друку 1570 р. або віленського 1576 р. Інші перераховані книжки, вірогідно, рукописні, бо на той час ще не були видрукувані кириличними східнослов’янськими друкарнями.

Впадає в око типовість вкладних записів Іваницьких із перерахуванням коштовностей та книжок. Подібний перелік вкладених до храму книжок міститься у цитованому багато раз записі К. І. Вишневецької-Ходкевич, дружини гетьмана Г. Ходкевича, що патрунував І. Федорова та П. Мстиславця у Заблудові, на львівському Апостолі 1574 р. збірки НБУВ³. Примірник Апостола Катерина Ходкевичева 1575 р. надала Супрасльському Благовіщенському монастирю. Разом з Апостолом до монастиря вкладено Євангеліє учительне та Псалтир – слід уважати, друковані в Заблудові 1569 та 1570 р. У записі Іваницьких також три перші з перерахованих книжок – Євангеліє учительне, Апостол та Псалтир.

Подружжя вкладників Євангелія Богушевичів-Іваницьких належало до відомого шляхетського волинського роду, знаного своєю добродійністю та щедрими вкладами в православні храми. Стосовно роду Іваницьких, відомо, що їхній син Лазар Іваницький обіймав посаду володимирського гродського судді, і, зокрема, фіксується серед суддів князя Острозького⁴. Онук Лаврентія і син Лазаря Матвій Іваницький обіймав посади володимирського коморника та володимирського гродського писаря⁵. Його сестра Федора (в інших джерелах Тереза) стала дружиною власника сусідніх маєностей шляхтича Григорія Киселя Низькиницького⁶ і матір’ю відомого політичного діяча

¹ Запис наведено: *Шамрай М. А.* Маргіналії в стародруках кириличного шрифту XV–XVII ст. з фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2005. – С. 88–89. – № 112 а. Останню частину запису, зокрема ту, в якій вказано серед дарунків “дзвони”, не подано.

² Іваничі – зараз селище міського типу, районний центр Волинської області.

³ *Ісаєвич Я. Д.* Літературна спадщина Івана Федорова. – Львів, 1989. – С. 55.

⁴ *Шамрай М. А.* Маргіналії... – С. 29. – № 27.

⁵ *Старченко Н.* Умоцвані – прокуратори – приятелі: хто вони?: Становлення інституту адвокатури на Волині в кінці XVI ст. // Соціум. – Вип. 1. – С. 115.

⁶ Там само.

⁷ Там само. – С. 119.

Адама Киселя⁷. Інший син Лаврентія та Мотрони Іваницьких Гаврило опікувався соцініанами, онуки Матвій, Павло та Товій і невістка Федора Чапличівна також були вже не православними, а соцініанами. В Іваничах під їхнім патронатом діяла потужна соцініанська община. Павло Іваницький набув слави як протестантський письменник⁸.

Запис Іваницьких 1579 р. вважають одним із найбільш ранніх серед усіх відомих на примірниках Євангелія П. Мстиславця. Можливо, ті ж Іваницькі попідкувалися про виготовлення для Євангелія коштовного металевого окладу, від якого лишилися тільки сліди на вицвілому зеленому оксаміті.

Книжка упродовж трьох століть зберігалася в Іваничах, куди її вклали шляхтичі Іваницькі, що засвідчує запис другої половини XIX ст. на верхньому форзаці: “Принадлежить церкви села Иваничъ Казанской”. Пізніших вказівок на її місцезнаходження немає, але давні шифри (“№ 10, II, 260 dubl. Экз. 2-й”) свідчать про її належність до збірки Волинського єпархіального давньосховища в Житомирі. Внаслідок післяреволюційних перерозподілів фондів збірка Давньосховища опинилась у складі Волинського науково-дослідного музею (Житомир), у 1931–1932 рр. музейну збірку стародруків передали до НБУВ⁹.

Відомо, що тому ж храмові Іваницькі подарували і донаторську ікону Благівіщення 1579 р., яку на їхнє замовлення написав майстер Федуско із Самбора на Перемищині¹⁰. На позумі ікони вміщено вкладний запис Іваницьких, зображено їхній родовий герб “Повня”, а також підпис маляра Федуска. І донаторський підпис, і підпис маляра, безперечно, є рідкісними для українського іконопису.

Цікаво, що у записі на Євангелії серед коштовностей не зазначено ікону. Вона подарована кілька місяців по тому – 9 грудня 1569 р. Лаврін Іваницький в записі не згадується, донаторкою виступає тільки його дружина Матрона Семенівна. Унікальний образ, що належить до визначних пам’яток українського іконопису XVI ст., наприкінці XIX – на початку XX ст. перебував також у збірці Волинського єпархіального давньосховища в Житомирі, як і Євангеліє 1575 р. У часи Першої світової війни ікону разом із багатьма волинськими старожитностями із житомирських збірок евакуювали на схід – до Харкова, де вона й залишилася. Зараз унікальна пам’ятка зберігається у Харківському художньому музеї¹¹.

Віднайшовся в наш час і дерев’яний хрест, що перерахований у вкладі Іваницьких. На початку XX ст. його досліджував М. І. Петров¹². Хрест також має кириличний донаторський напис про надання Благівіщенській церкві Лаврентієм Іваницьким та його герб, вигравійовані на срібній оправі. Пізніше пам’ятку було втрачено, врешті-решт придбано у приватного власника, і зараз хрест є окрасою збірки Музею українського народного декоративно-прикладного мистецтва¹³. Його вважають найдавнішим дерев’яним хрестом у музейних збірках України.

⁷ Києво-Могилянська академія в іменах: XVII–XVII ст. – Київ, 2001. – С. 259.

⁸ Мицько І. З. Острозька слов’яно-греко-латинська академія: 1576–1636. – Київ: Наукова думка, 1990. – С. 10.

⁹ Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: 1918–1941. – Київ: НБУВ, 1998. – С. 160–161; Мицук С. М. Рукописні та книжкові зібрання Волині у фондах Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. – Київ, 2007. – С. 51–56.

¹⁰ Мицько І. З. Острозька слов’яно-греко-латинська академія... – С. 10; Зображення див.: Степовик Д. В. Історія української ікони X–XX ст. – Київ: Либідь, 1996. – С. 234. – № 392.

¹¹ Александрович В. О. Західноукраїнські малярі XVI ст. – Львів, 2000. – С. 158.

¹² Петров М. Альбом достопримечательностей Церковно-археологического музея при Императорской Киевской Духовной Академии. – Киев, 1915. – Вып. IV–V. – С. 34. – Таб. XVIII.

¹³ Білоус Л. І., Пуцко В. Г. Хрест Ларіона Іваницького // 100 років колекції Державного музею українського народного декоративного мистецтва: Зб. наук. праць / Відп. ред. М. Селівачов. – Київ: Артєк, 2001. – С. 57–62.

Зважаючи на збереженість стародруків, ікони та хреста щедрих храмових донаторів Іваницьких, маємо надію, що при подальших пошуках у вітчизняних збірках віднайдуться й інші коштовності їхнього вкладу.

Кілька цікавих провенієнцій збереглося на іншому примірнику Євангелія 1575 р. із шифром Кир. 5231п, що раніше належав бібліотеці КДА. Найраніший із записів міститься на аркушах 2–6 II рах.: “Року аѣв [1702] семтембрия кг [23] книга сия Євангелія // до храму с[вя]того Спаса в селѣ Ро(с)ла//вичахъ о(д)новлена коштом еро(м)[онаха] // Парфенія Родовича, на то(т) ча(с) економа // с[вя]то Софи(с)кого Київского”. Про запис згадував відомий дослідник стародруків П. М. Попов¹⁴. Але тут ідеться не про дарування церкві книжки, а про “обновлення” – очевидно, виготовлену нову оправу для книжки, можливо, з металевими прикрасами тощо.

Про Парфенія Родовича відомо, що він був випускником КМА, а по закінченні навчання 1689 р. залишився в Академії на посаді викладача курсу поезики. Був людиною всебічно обдарованою – автором віршів та байок, а також справним управителем монастирських володінь. На запрошення ректора КМА та одночасно ігумена Києво-Братського Богоявленського монастиря Йоасафа Кроковського він обійняв посаду економа цього монастиря, з 1696 р. – намісника, з метою покращення статків академії та монастиря, з чим гідно впорався¹⁵. Як згадував Феофан Прокопович у листі до київського митрополита Рафаїла Заборовського 1736 р., за часів П. Родовича Братський монастир та Академія набули значних статків. Ф. Прокопович охарактеризував уже покійного П. Родовича як людину “тверезу, працездатну, трудолюбиву, кмітливу і всьому тій посаді гідну”¹⁶. Із Братського монастиря П. Родовича перевели на посаду економа архієрейського двору в Києво-Софійський монастир. На цій посаді його згадано в зазначеному записі.

Згадуване в записі село Рославичі* до 1787 р. належало Києво-Софійському монастиреві, тому Парфеній Родович і опікувався сільським храмом та книжками в ньому. В історичних документах згадується, що Преображенську церкву в Рославичах збудував 1721 р. священник Василь Куцевич разом із софійськими ченцями¹⁷. Запис на Євангелії 1575 р. свідчить, що сільська Спасо-Преображенська церква існувала щонайменше з кінця XVII ст., а 1721 р. була, очевидно, перебудована або оновлена. Це яскравий приклад того, що записи на стародруках нерідко слугують свого роду історичними документами, стають чи не єдиним джерелом інформації про конкретну особу, певну історичну подію, населений пункт, церкву, монастир тощо.

На примірнику був раніший запис (арк. 2 I рах. – 3 II рах.), однак його подекуди ретельно витерли, подекуди заклеїли. Зберігся ще один пізніший запис на цьому ж примірнику, який свідчить, що книжка була вкладена “рабомъ // божіимъ // Феодоромъ // Гребелкою // 1797го // года // мая // 20-го до // церкви При- //тицкои // на вѣч- // ніе // времена”, тобто до храму Миколи Притиска в Києві на Подолі, звідти вже й потрапила до бібліотеки Київської академії.

Не менш цікаві записи демонструють примірники двох видань Євангелій 1600 р. Аби полегшити їх розрізнення між собою, за ними закріпили назви “Євангелія без сигнатури” та “Євангелія з сигнатурами” (далі – Євангеліє б. с. та Євангеліє з. с.). Серед

¹⁴ Попов П. М. Слов’янські інкунабули київських бібліотек // Бібліологічні вісті. – 1924. – № 1–3. – С. 163.

¹⁵ Києво-Могилянська академія в іменах... – С. 457–458.

¹⁶ Там само.

* Зараз село Васильківського р-ну Київської обл.

¹⁷ Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии. Отд. II. – Т. 1, ч. 1. – Киев, 1904. – С. 184–185.

дослідників є думка, що Євангеліє б. с. було дійсно надруковане 1600 р., а його контрафакція з сигнатурами, очевидно, пізніше, десь наприкінці першого або на початку другого десятиліття XVII ст.¹⁸ Це підтверджують і датовані провенієнції. У каталозі видань XVI ст. О. О. Гусевої на примірниках Євангелія б. с. найраніші із зафіксованих провенієнцій належать до 1600–1603 рр.¹⁹, на примірниках Євангелія з. с. – до 1623 та 1627 рр.²⁰

Із шести Євангелій б. с. 1600 р. найраніший власницький запис відчитується на примірнику Кир. 4340 п. Наприкінці книжки вставлено чисті аркуші, що могли призначатися для якогось рукописного додатку. На першому з аркушів розташовано великий запис, виконаний від імені ігумена Пустинно-Микільського монастиря Рафаїла Непитушого в Києві 1618 р.

У записі йдеться про те, що київський міщанин та райця Яків Чарнавський надав на опрау на престольного Євангелія для монастирського храму оксамит та кошти – два срібні гроші та десять золотих монет. За це ценці зобов'язалися внести Я. Чарнавського з родиною до монастирського пом'яника, а по смерті супроводити його тіло для поховання до Печерського монастиря та відслужити сорокоуст за померлим. У лівому верхньому кутку аркуша зі записом зазначено “Копія”. Очевидно, оригінал документу за підписом та печаткою ігумена монастиря, про що йдеться в записі, зберігався у Я. Чарнавського.

До певної міри цікава особа згаданого в записі ігумена Пустинно-Микільського монастиря Рафаїла Непитушого. На наш погляд, його можна ототожнити з представником дрібної волинської шляхти Романом Непитушим, що разом з іншими приклав власну печатку до загальновідомого заповіту Василя Загоровського при внесенні його до Володимирських гродських книг 1579 р.²¹ А вже в кінці XVI – на початку XVII ст. простежується активна міграція до Києва освічених волинян та галичан. За часів ігуменства Рафаїла Непитушого при монастирі діяв скрипторій і велося переписування книжок. Відомі рукописні пам'ятки, створені його ченцями, зокрема, Ліствичник 1610 р., переписаний ієромонахом Гавриїлом, в якому зазначено ім'я Рафаїла Непитушого поряд із іменем печерського архімандрита Єлисея Плетенецького²².

Найдавніший із записів на примірниках віленського Євангелія з. с. вміщено 6 жовтня 1628 р. на примірнику з шифром Кир. 773. Тут йдеться про вклад книги до жіночого Михайлівського монастиря в Києві. Вкладниця – “сестра же(н)ского Миха(и)ловского монастыря //... инока Панкратія Е(р)моловна Ма(р)тинова з Могилева з до(ч)кою своєю дѣвицею инокою // Пелагією”. Запис закінчується словами: “Іов Борецкий митрополи(т) Кіе(в)ский строите(л) обители Миха(и)ловское в Кієвѣ рукою власною”.

Як відомо, жіночий монастир при чоловічому Михайлівському Золотоверхому (називався ще Федорівським) фундував київський митрополит Іов Борецький. Він активно опікувався цим монастирем. Тут прийняла постриг і стала першою ігуменею його дружина Никифора Федорівна Чеховичівна. В заповіті Іов Борецький заповів власну келію у жіночому монастирі доньці Євпраксії та племінниці Минодори за умови їх постригу в черниці.

¹⁸ *Похилевич Л. И.* Сказания о населенных местностях Киевской губернии. – Киев, 1864. – С. 55–56.

¹⁹ *Гусева А. А.* Издания кирилловского шрифта второй половины XVI в.: Св. кат.: В 2-х кн. – Кн. 2. – Москва, 2003. – С. 1092–1093. – № 168.

²⁰ Там же. – С. 1097. – № 170.

²¹ Українська література XIV–XVI ст. / Авт. вступ. ст. і ред. В. Л. Микитась. – Київ, 1988. – С. 167, 182.

²² *Запаско Я. П.* Орнаментальне оформлення української рукописної книги. – Київ, 1960. – С. 96; *Його ж.* Українська рукописна книга. – Львів, 1995. – С. 409; *Його ж.* Ошатність української рукописної книги. – Львів, 1998. – С. 99–100.

Цікавий запис міститься на примірнику Євангелія з с. 1600 р. з шифром Кир. 772. Його виконав у Каневі 1635 р. запорозький козак Пилип Яковович із дружиною Василюсою Лазорківною. В ньому зазначено про вклад книжки “за отпущение грехов” до Троїцької церкви села Келебердієва за Дніпром*. Ідеться про містечко на Канівщині з екзотичною назвою Келиберда. Нехарактерна для українських топонімів назва походить від імені татарського хана Керімберди, сина Тохтамиша, стоянка якого розташовувалась у цій місцевості.

Для книжки виготовили оправу з червоного оксамиту зі срібними оздобами. На цьому ж примірнику є ще один запис 1836 р. про реставрацію коштом поручика Євдокима Михайловича Красовського з жінкою Катериною Іванівною, донькою Олександром та зятем – поручиком Антонієм Ігнатовичем Середняцьким “за отпущение грѣхов”²³.

Можемо припустити, що саме це на престольне Євангеліє зафіксовано у згаданій Троїцькій церкві Келиберди у відомій розвідці Л. Похилевича: “Из церковных книг примечательно Евангелие, напечатанное в 1602 году в Львовѣ, благословением четверопатриархов”²⁴. Однак, як відомо, львівського видання Євангелія 1602 р. не існувало²⁵.

Найцікавіший серед примірників Євангелія з с. – із шифром Кир. 759. Раритет став предметом окремого копіткого дослідження тому, що в його складі, окрім більшості аркушів звичайного друку, додано аркуші з інших видань – Євангелія 1575 р. та 1600 р. б. с., а також невідомі аркуші віленського друку²⁶. Хоча книжка має два доволі великих записи 1636 р. (арк. 374 зв. та арк. 105–113) про вклад Євангелія до храму архістратиґа Михаїла від імені мужів “бороцких”²⁷, серед яких: “Юхи(м) Семенович, Солюя(н) Ку(д)яш и Григори(и), Пана(с) из братом Ва(с)ко(м) А(н)дрѣвичи, Ю(ш)ко Раеви(ч) з пасы(н)ками своими Хреневицами, Селиво(н) Са(м)со(н) Ку(ц) и А(н)дрѣ(и) Ю(р)ко з брато(м) Ва(с)ко(м) Григориевичи Хомици, чотири брати Па(ш)ковичи Дени(с) и Кузма, усе село по(с)полу”. Далі в записі вказано, що від імені односельців “по(д)писова(л) си(и) по(д)пи(с) Анѣдре(и) Евхимов[ич] Боре(ц)кии”. Нам поки що не вдалося точно локалізувати записи через нечітко зазначену географічну назву (“Бороцкии”, “борчане”) та непевності у правильності прочитання прізвища власника маєтності, найвірогідніше, Станіслава Олешка.

* Зараз с. Келеберда Канівського р-ну Черкаської обл.

²³ Запис введено в науковий обіг давно, його опубліковано у каталозі кириличних видань НБУВ: Славянские книги кирилловской печати XV–XVIII в.: Описание книг, хранящихся в ГПБ УССР / Сост. С. О. Петров, Я. Д. Бирюк, Т. П. Золотарь; Отв. ред. П. Н. Попов. – Киев, 1958. – С. 29. – № 40, а також: Шамрай М. А. Маргіналії... – С. 90–91. – № 115. У публікаціях А. Анушкіна та Г. Я. Голенченка дещо неточно наведена географічна назва – “Керегедієво” замість “Келебердієво”: Анушкін А. И. На заре книгопечатання в Литве. – Вильнюс, 1970. – С. 68; Голенченко Г. Я. Датированные записи на белорусских старопечатных изданиях конца XVI – середины XVII в. // Книга в Белоруссии. – Минск, 1988. – С. 19.

²⁴ Похилевич Л. Сказание о населенных местностях Киевской губернии. – Киев, 1864. – С. 569.

²⁵ Такого видання нема у каталозі: Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам’ятки книжкового мистецтва: Каталог стародруків, виданих на Україні. – Львів, 1981–1984. – Кн. 1–2.

²⁶ Бондар Н. П. Невідомі аркуші віленського друку в складі примірника віленського видання Євангелія з сигнатурами 1600 р. зі збірки НБУВ // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 2007. – Вип. 11. – С. 35–47.

²⁷ Записи наведено: Шамрай М. А. Маргіналії... – С. 91–92. – № 117. Зазначеного укладачкою запису на форзаці цього примірника стосовно ієромонаха Дмитрія Савича ми не виявили. Натомість на примірнику є давні шифри “83” (верх. форзац, простий олівець); “П, 245, dubl. экз. 2-й” (арк. 2 I рах., синій олівець). У книжці лежить папірець із написом червоним чорнилом “Д.АК № 37”.

Щодо Станіслава Олешка, то вдалося виявити лише не дуже певну інформацію про його пожертву 1672 р. 7 тис. злотих до костелу св. Анни в Ковелі на утримання причту і шпиталю²⁸. Родина ж Олешків у XVI–XVII ст. належала до відомих шляхетських родів Волині. Зокрема, Флоріан Семенович Олешко (1565–1628) обіймав посаду королівського секретаря²⁹.

Мові запису притаманні українські риси, впадає в око й прізвище Андрія Борецького, хоча пов'язати його з київським митрополитом Йовом Борецьким або його родичами не вдалося. Згодом примірник потрапив до вже згаданого Волинського єпархіального давньосховища в Житомирі, на що вказують відповідні шифри, потім, у складі збірки Волинського науково-дослідного музею, – до НБУВ³⁰. Цікаво, що в цьому записі також ідеться про вклад до храму разом із Євангелієм ще декількох книжок – зазначені Апостол і Требник “больший”.

Відтак, ці декілька наведених прикладів яскраво засвідчують цінність власницьких записів на стародруках як самодостатніх, а іноді й унікальних історичних джерел. Такі записи містять не лише інформацію про долю книжки, її власників, місцезнаходження, а й нерідко є непересічними джерелами цінних історичних, біографічних, топографічних, побутових та інших відомостей, що ми намагалися довести на прикладі лише декількох книжок.

З іншого боку, записи є невід'ємним джерелом до історії побутування примірника, його долі, і потребують разом із усіма його складовими найдетальнішого аналізу та опису у попримірникових каталогах, створення яких є на часі не тільки у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, а й у інших українських книгозбірнях.

THE ORIGIN OF THE VILNIUS GOSPELS OF 1575 AND 1600 IN THE STACKS OF THE VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE AS A SOURCE OF HISTORICAL AND BIBLIOGRAPHIC RESEARCH

Nataliya BONDAR

*The Vernadskyi National Library of Ukraine,
62, Volodymyrska Str., Kyiv, 01033, Ukraine, tel. (044) 2881385,
e-mail: bondarnat@ukr.net*

The article is dedicated to the analysis of supplementary and proprietary records found in the Vilnius editions of the Gospels of 1575 and 1600 which belong to the stacks of the Vernadskyi National Library of Ukraine. Such records contain not only the pieces of information about the history of the book, its location and its owners, but are often valuable sources of important historical, biographic, topographic and everyday facts.

Key words: incunabula, Cyrillic alphabet editions, editions of the Gospels, proprietary records, origin, bibliographic research.

Стаття надійшла до редколегії 2. 04. 2008

Прийнята до друку 15. 05. 2008

²⁸ <http://kovel.in.ua/ukr/religion/gospodu/> (переглянуто 28. 03. 2008).

²⁹ *Niesieski K.* Herbarz polski. – Lipsk, 1841. – Т. 7. – С. 83.

³⁰ *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: 1918–1941. – С. 160–161.